

Quo potu omibz ad nos agnes d' gumano dei gra alt' a domo gra orone vult sci & conuenit eodem domo ut comissu cu hoc publico in
 scumto constituto te bngaru boner sp'alem paritate tanq' in rem tuam p'p'm ad petendum exigendum & d'm'dandam totam herita
 rem legitimam siue fratescham & portonem q' contingit au debet ul potest continere ul compete suauit' g'ualen' m'ram quib'cuq' modis in
 uniuersis & singulis honoribz & possessionibz & bonis q' fuerut' Guillelm' vmbaldi q'ndam p'is sui. Cedens sup' hoc. tibi omnia ma' & d'ce suauis loci
 iura uoces & actiones reales & p'sonales, utiles & diuersas siue mirras. Ita qd' cont' petam' ipse q'ndam ipso Guillelm' & matre d'ce suauis moialis
 nre & cont' arnaldū vmbaldi filiu' annuē ipi' Guillelmo & pete & cont' uniuersos alios d'ctate honoras & possessiones ul bona da Guillelm' vmbaldi possit
 age defende replicare & excipere ut omibz nris & d'ce suauis locis iuris uocibz & actōibz in iudicio & extra & in curia & ex curiam p'mittentes na
 semp' natū & firmū habe. queq' p'te sup' hoc fuit aliquo p'curatorū & nūq' veniemo contra. Actū est hoc. x. kal. febr. Anno d'ni. m. c. c. x. g'v
 w. f. f. f. agnes de gumano d'ce abbe. f. f. f. Guillelm' de ulugia i'firmare. f. f. f. Guillelm' de pulcro podio f'ce
 icis. f. f. f. Gancie sac'fane. f. f. f. Guilla d' mote pauone. f. f. f. Gancie d'ula noua. f. f. f. Gerene. f. f. f. Guillelme g'uatone cellazaria
 f. f. f. Guillelm' de pulcro podio. f. f. f. Duicia d' balazio succentis. f. f. f. Guillelme d' ulugia. f. f. f. Gancie d' pontis. f. f. f. Guillelm' de
 d' rochamara. f. f. f. Gancie d' ualbano. f. f. f. Guillelme d' t'ri. f. f. f. Gancie d' emma. f. f. f. Gancie d' char. f. f. f. Gerarde d' amra. f. f. f. Ce
 dane de barudano. f. f. f. Guillelm' d' lazach. f. f. f. Gancie d' d' rufen' moialis d'ce domo. q' p'dca cōcedim' & a'firmamo. f. f. f. Guillelm' de
 lancia. f. f. f. Gancie d' frupencio. f. f. f. Guillelme d' r'p'

Guillelm' de r'feno f'ca com'it' in coena Sa' g'ualis d' curad'ia q' hoc p'cepto d'ce abbe f'f'f' die & Anno f'f'f'f'

RESSENYA DE DOCUMENTS SOBRE EL MONESTIR DE VALLSANTA

Dr. Josep M. Llobet Portella
UNED Cervera

Miquel Torres Benet
Jaume Torres Gros

Grup de Recerques de les Terres de Ponent

El fet que l'arxiu del monestir fos dispersat amb el tancament d'aquest ha comportat la pèrdua de molts documents que haurien estat cabdals per completar la història de Vallsanta. Amb tot, gràcies als documents conservats, els investigadors que ens han precedit, aquests han assentat la història de la investigació del monestir cistercenc. Els pocs documents con-servats han estat interpretats, reinterpretats i, a vegades, poc interpretats. No han faltat les controvèrsies d'una lectura incorrecta d'aquests. Per aquest motiu, creiem que és necessari fer una breu ressenya dels documents que tenim a mans, tot anotant la seva rellevància històrica. És més, d'entre aquests documents, alguns s'han de ressaltar atès que ens permeten analitzar l'estructura de gestió del cenobi, tant a nivell socioreligiós, com a nivell estructural-senyorial, vist a través dels càrrecs que ostentaven algunes de les monges de Vallsanta. És evident que aquesta anàlisi de càrrecs ens ha de permetre fer-nos una idea aproximada de la vida monàstica, del rol espiritual i social que es duia terme a Vallsanta, per tal d'assegurar la pervivència de la comunitat religiosa.

Cal destacar que l'ostentació dels càrrecs recau, majorment, en les filles de les principals nissagues del territori, la qual cosa ens permet entreveure les imbricacions del poder feudal a la zona de la vall del Corb. Un tema que tractarem més endavant en una anàlisi més acurada de les relacions feudals i llurs manifestacions funeràries dins l'àmbit reial i

cavalleresc. Encara que en els breus llistats de monges que figuren en els documents ja es pot apreciar el solar noble i cavalleresc de moltes d'elles: els Oluja, els Queralt, els Guimerà, els Alemany, els Erill, els Boixadors, els Timor, els Castre, els Castellet... i altres filles dels castlans dels castells dels seus senyors: els Bellpuig, els Tàrrega, els Montornès... L'anàlisi dels documents també ha permès, a l'historiador medievalista, Gener Gonzalvo, redactar un *abaciologi de Vallsanta* que publiquem en aquest mateix llibre. Amb tot, cal recuperar l'*Abaciologi de la Bovera* que, en el seu dia, va redactar mossèn Sanç Capdevila, per les seves implicacions fundacionals i el conseqüent trasllat de les monges, el 1246. A mossèn Sanç Capdevila devem les notes històriques del monestir de Santa Maria de Vallsanta i l'edició dels documents, a cura de Xavier Ricomà i Vendrell, arxiver de l'Arxiu Diocesà de Tarragona. També a l'historiador Josep Joan Piquer Jover, qui esbossà un quants documents sobre Vallsanta en el seu treball *Nova informació sobre Vallsanta*, editada pel Grup Recerques l'any 1983.

Finalment, aportem una novetat a l'estudi de Vallsanta, un document inèdit de 1266, i un segon de 1267, localitzats per l'historiador de Bellpuig, Jaume Torres Gros, en resseguir l'obra del Dr. Ripoll, canonge de la catedral de Vic i gran historiador. El Dr. Ripoll col·laborà en l'obra magna del Pare Flórez: *La España sagrada*, i les seves notes estaven oblidades entre papers d'estudi de l'il·lustre historiador ja traspasat. Clouen aquesta relació els treballs més recents del doctor Llobet Portella, gran estudiós medievalista que esgruna, incansablement, el fons de l'Arxiu de Cervera. Per no repetir documents, anteriorment ja editats, només transcriurem els documents inèdits i el document de 1246 per ser el més pròxim a la seva fundació.

1195-1215 – Relació d'abadesses de Vallsanta que va enumerar mossèn Sanç Capdevila en la seva història del Santuari de la Bovera, editat l'any 1929.³²⁰ El propi historiador

320 CAPDEVILA SOLÉ, Sanç, Mn. *El Santuari de la Bovera*. Edició facsímil del Patronat de la Mare de Déu de la Bovera. Guimerà. 1929. Pàg. 44.

eclesiàstic va unir el llistat abaciologi de la Bovera i Vallsanta com una sola manifestació monàstica. És, en definitiva, el document de base de la història del monestir de Vallsanta.

- Elissendis de Tàrrega (1195)
- Guillermina [Boixadors] (1200)
- Elissendis de Boixadors (1211)
- Elissendis de Tàrrega (1215)

1211 – Document o regest —resum més o menys breu anteposat a la transcripció d'un document— d'1 d'octubre, on Pere Garter, la seva muller Ferrera i la seva filla Guillema venen al "monestir" de Vallsanta una vinya al terme de Guimerà per 252 sous barcelonesos. Testimoni: R de Cuaria [Guardia], Guillem de Guimerà, P. [Pere] de Tàrrega (Aco 1912: doc.36).³²¹

Dubtem que estigui ben interpretat i, actualment, segons Vila Carabasa, es troba perdut. En anteriors apartats ja hem especificat els nostres recels al respecte.

1246 – Document de procura de l'abadessa Agnès de Guimerà, en favor de Berengari Boneti, nomenat procurador especial. Com a procurador ha de defensar les propietats de Suau, monja de Vallsanta, filla de Guillem Timbal (Timor) i Pereta, contra el seu germà Arnau Timbal (Timor).

El document mostra que l'activitat monacal a Vallsanta està perfectament estructurada el 1246. Dada que ens permet deduir que el cenobi ja disposaria d'un cert esplendor i que estaria edificat en sa major part, a mitjan segle XIII. Deduïm que, en aquesta data, el monestir ja podia sustentar la vida i l'obra espiritual d'aquestes 23 religioses, i ho reafirma el nomenament dels càrrecs per gestionar la vida religiosa al monestir:

- Agnès de Guimerà – abbatisse (abadessa).

³²¹ VILA CARABASA, Josep M. *Recerca històrica i arqueològica al monestir cistercenc de Santa Maria de Vallsanta (2008-2010)*. Pàg. 222. Es tracta d'un regest fet a començament del segle XX d'un document, avui perdut, procedent de la Col·legiata de Tamarit de Llitera, a la qual van anar a parar els documents de Vallsanta després de la desamortització.

- Elissendis – priorise (priora).
- Beatricis d'Oluja – infermarie (infermera).
- Ermessenda de Bellpuig – precepticis (preceptora).
- Sanctie – sacristane (sacristana).
- Guilelma Gayatone – cellaria (cambrera).
- Dulcie Balagarío – subcantrícis (sotscantora).

Com diu el Dr. Josep M. Llobet Portella, d'aquest elenc o monacologi de Vallsanta, podem deduir que la major part d'elles provenien de contrades de la Segarra i l'Urgell, i que moltes d'elles eren provinents de cases nobles, com els Alemany, els Guimerà, els Llorach, els Oluja, els Queralt, els Boixadors, els Timor i els Anglesola, entre altres.

1266 – inèdit— [Elvira, abadessa, i altres monges, del monestir de Vallsanta, en nom de tota la comunitat, concedeixen a Peregrí Sormati ser alimentat i vestit en l'esmentat monestir durant tota la seva vida i fer-lo promoure a la dignitat sacerdotal]. Altres persones esmentades en el document són Peregrí Sormati; Bernat, prevere; Pere de Saletes, frare; Bernat d'Ortignes, rector de Guimerà; Pere Pons de Castre, clergue.

A partir del document transcrit, indiquem els noms de les monges de Vallsanta:

- Elvira [d'Aguda], abadessa.
- Blanca de Montpaó, prioressa.
- Elvira de Queralt, sotsprioressa.
- Simona de Tàrrega, sagristana.
- Elisenda de Bellpuig, cantora.
- Elisenda de Llorac, cellerera.
- Suau, [de Timor] hostalera.
- Bondia d'Agramuntell, portera.

1267 – inèdit— [Elvira, abadessa, i altres monges, del monestir de Vallsanta, en nom de tota la comunitat, concedeixen a Berard Elies, clergue, ser alimentat i vestit en l'esmentat monestir durant tota la seva vida i que pugui ser promogut a qualsevol orde sagrat]. Altres persones esmentades en el document són Berard Elies, clergue, [?] de Bell-lloc; Pere Alxemi [?], jove; Pere de

Saletes, frare, notari de Vallsanta; Pasqual de Verdú, Guillem de Minguela, de Guimerà; Pere Mercader, notari de Tàrraga.

A partir del document transcrit, indiquem els noms de les monges de Vallsanta:

- Elvira [d'Aguda], abadessa.
- Blanca de Montpaó, prioressa.
- Elvira de Queralt, sotsprioressa.
- Elisenda de Bellpuig, , cantora.
- Simona de Tàrraga, sagristana.
- Elisenda de Llorac, cellerera.
- Serena, portera.
- Suau, [de Timor] hostalera.

1279 – Testament de Geraldona de Timor on estipula la fundació d'una capellania amb la dotació de 100 morabatins. També dóna el seu cos per a ser sepultat a Vallsanta i dota la disposició amb 100 morabatins més. Acaba el testament amb un benefici de 200 morabatins per tal que un prevere celebri els oficis perpetus per la cura de la seva ànima (Arxiu parroquial de Guimerà. *Llibre Vell de Beneficis*).

1343 – Carta de llibertat d'una esclava, datat el 22 d'agost, on Agnès de Guimerà, monja de Vallsanta, amb consentiment de l'abadessa Berenguera d'Alemanya, dóna carta de llibertat a la seva esclava Florentina, prèviament batejada.³²²

1343 – Document de lliurament —pressa de possessió— d'un benefici, datat el 13 de novembre, on Jaume Busquets, notari —vicari— de Guimerà, per manament de l'arquebisbe, dóna possessió a Berenguer Cardós, del benefici de Sant Bernat, a Vallsanta, fundat per Bernat de Boixadors, essent abadessa la noble Berenguera d'Alemanya, i priora, Sibilla de Boixadors. El dret de presentació recau en el fill del fundador, anomenat, també, Bernat de Boixadors.³²³

322 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". *Recerques Terres de Ponent...* Pàg. 43.

323 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta", *Recerques Terres de Ponent...* Pàg. 39.

1343 – Document de cobrament d'un censal, datat el 9 de setembre, on l'abadessa Berenguera d'Alemanya manifesta haver rebut 50 sous barcelonesos que li ha donat Arnald del Bosch, cuitadà de Lleida, procurador i tutor del jove Peric Moliner, fill del senyor de la Granadella; que cada any ho paga com a cens en la festa de Santa Maria del mes d'agost, en nom de la senyora Elisenda Moliner, germana de Pere Moliner, ardiaca de Ripa.³²⁴

1343 – Document de procura, signant el 22 de novembre, on les monges de Vallsanta, Tomasa, Saurina i Blanca de Montagut —totes tres de la nissaga dels Montagut—, amb el consentiment de l'abadessa, nomenen procurador Bernat Calbet, ciutadà de Lleida, perquè com a procurador seu pugui cobrar tots els seus interessos de la ciutat de Lleida i el seu terme.³²⁵

1343 – Document de rebuda, on l'abadessa Berenguera d'Alemanya declara haver rebut 30 sous barcelonesos que deixà al monestir, Margarida, muller de A Calbet de Lleida. Els marmessors són Caterina de Montagut i Bernat de Sant Martí, ambdós lleidatans.³²⁶

1344 – Document de procura, datat el 26 de maig, on l'abadessa, la priora i la sotspriora de Vallsanta nomenen procurador del monestir a Guillem Giner, per cobrar les 10 quarteres de forment —amb mesura de Vilafranca— que Jaume Prats de Vilafranca prometé donar cada any per la Mare de Déu d'agost, per raó de la seva filla Geraldona —monja— i per cobrar unes quantitats a Cervera.³²⁷

1344 – Document de procura, signat el 28 de juny, on Agnès de Guimerà, monja de Vallsanta, amb llicència de l'abadessa Berenguera d'Alemanya, nomena procurador seu a Berenguer Joan, prevere de Ciutadilla per recuperar dos

324 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta", *Recerques Terres de Ponent...* Pàg. 42.

325 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 44.

326 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 44.

327 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 44.

cofres i mobiliari que eren de Sibil·la de Guimerà, neboda seva "*ad petendum, exigendum et recipiendum duos cofres et res mobilia*".³²⁸

1345 – Contracte d'obres, datat a calendes d'abril, promogut per Sibil·la de Boixadors, priora de Vallsanta, en el qual fa complir la voluntat del seu germà difunt, Bernat de Boixadors, contractant a Arnau Saveyla, mestre lapidari i habitant de Guimerà, per la construcció d'una capella en honor de Bernat de Boixadors i sota l'advocació de Sant Bernat, amb la seva "*croheratam*" —coberta de creuer de la capella—. Entrega, per a les obres, 3.500 sous barcelonesos de tern a Arnau Saveyla i donen fe del contracte la seva esposa Mundeta i el seu fill Pere Saveyla, juntament amb altres homes —del seu taller.

1345 – Document de pagament, datat el 26 de maig, on Sibil·la de Boixadors paga 3.500 de la quantitat pactada per fer la capella i la volta de creueria i declara haver rebut 200 sous barcelonesos que li ha donat Jaume de Viladastes, rector de Badalona i marmessor de Ramon de Boixadors, ardiaca de la Seu d'Urgell.³²⁹

1345 – Document de rebut, datat el 15 juliol, on A. Çaveyla, mestre de cases, declara haver rebut del rector de Badalona 1.000 sous barcelonesos que prometé donar Sibil·la de Boixadors.³³⁰

1364 – Document de rebuda —proposta— de novícia, d'Agnès de Mur, essent rebut el dia 7 de febrer, per l'abadessa Beatriu d'Erill, la priora Tomasa de Montagut, la sotspriora Blanca de Montagut, la cantora Blanca de Boixadors i la sagristana Saurina de Tous. Agnès de Mur era filla del noble Acard de Mur i sa esposa Elionor. El document esmenta que l'abadessa i les monges cuidaran que Agnes es retiri de monja en el monestir de Vallsanta, per voluntat

i per convicció, quan se'n presenti el document públic,

328 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 44.

329 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 44.

330 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 44.

per Simón Eroles, procurador de la noble Elionor de Mur (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Jaume Brufaganyes*).

1365 – Document de procura, signat l'11 de febrer, on l'abadessa i altres monges nomenen procurador a Simó d'Eroles, per a recollir els béns d'Agnès de Mur, filla d'Acard de Mur i de la seva muller Elionor, per què quant arribi als 12 anys pugui formar-se un patrimoni i entrar de monja a Vallsanta.³³¹

1366 – Acta de renúncia de Beatriu d'Erill, abadessa de Vallsanta, com a filla del noble Francesc de Cervià i sa esposa Sibil·la, a favor de la seva mare Sibil·la, sobre els drets que li pertocquen dels 4.300 sous que el rei d'Aragó ha de pagar al seu germà difunt, Huguet de Cervià, en recompensa dels anys que lluita a la guerra en terra castellana. Donen fe de l'acta de renúncia, Bernat Franchi, clergue de Cervià, i Guillem Porta, del lloc de Guimerà (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Jaume Brufaganyes*). Relació de monges al capdavant de Vallsanta en 1366:

- Beatriu d'Erill (abadessa).
- Tomasa de Montagut (priora).
- Blanca de Montagut (sotspriora).
- Sibil·la de Rocamora.
- Agnès de Riudefoix (mestra de novícies).
- Francesca de Castellet.
- Sibil·la d'Alentorn (sotscantora).
- Saurineta de Montoliu.
- Constança de Montoliu.
- Saurineta de Castellolí (sagristana).
- Blanca de Boixadors (cantora).
- Ermessenda d'Ivorra (cambrera).
- Sibil·la de Camporrells.
- Saurineta de Tous.

331 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". *Recerques Terres de Ponent...* Pàg. 44.

1366 – Document de procura, data el 25 de juliol, on l'abadessa i altres monges nomenen procurador a Bartomeu Periç, ciutadà de Tarragona per defensar les monges Constança i Saurineta —*Saureta*— de Montoliu, en la causa que tenen a la cúria de l'Oficialitat de Tarragona contra Bertran de Montoliu.³³²

1367 – Contracte d'obres entre l'abadessa de Vallsanta Beatriu d'Erill i els mestre picapedrer Pere Cardona i Francesc d'Agalada —Igalada—, de la vila de Cervera. El contracte estipula l'obra de tres arcs a l'interior de l'església de Santa Maria de Vallsanta que han de reforçar els arcs ja existents. L'abadessa promet donar als mestres d'obres 50 lliures barceloneses de tern en condicions estipulades

1367 – Acta capitular. Les monges del monestir de Vallsanta venen, a les també monges —novícies—, Saurineta i Elissendis de Tous, una casa —al clos de Vallsanta— que havia estat la cambra —casa— d'Agnès de Josa, anteriorment, abadessa del monestir.³³³

1369 – Document d'autorització de compra d'ornaments, datat el 18 de gener, on l'Arquebisbe Pere Clasquerí, dona permís a Ramon de Viladesters —marmessor— de l'últim testament de Bernat de Boixadors, senyor del castell de Boixadors, perquè compri ornaments pel benefici esmentat senyor. Li posa com a condició que no gastí més de 15 lliures barceloneses.³³⁴

1369 – Acta de visita, datada a Tarragona el 9 de novembre, on l'arquebisbe Pere de Clasquerí dona llicència al bisbe Berenguer de Barcelona per visitar el monestir de Vallsanta i administrar-hi la confirmació i la tonsura clerical. També per consagrar, beneir o vetllar per l'abadessa i les monges.³³⁵

1371 – Document de renúncia, davant l'abadessa Beatriu d'Erill, per part del mestre lapicida, Pere Cardona, de l'obra de reforçament dels arcs de l'església de Vallsanta, que havia contractat l'any 1367 (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Robinat*).

1371 – Contracta d'obres entre l'abadessa Beatriu d'Erill i el lapicida, Pere Bello, habitant de Conesa, pel preu de 300 sous barcelonesos de tern. El document anomena les dues monges encarregades de formalitzar el contracte —les més importants:

- Beatriu d'Erill (abadessa)
- Blanca de Boixadors

1372 – Rebut de la realització del contracte de 1371, en el qual consta que el canvista de pecuniari, Bn. Bertran, de Barcelona, lliurà 700 sous barcelonesos de tern a compte de les obres de l'església de Vallsanta. Les dues monges que formalitzen el rebut són les mateixes que formalitzaren el contracte (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Robinat*):

- Batriu d'Erill (abadessa).
- Blanca de Boixadors.

1373 – Document de procura redactat el 14 de gener, a expenses de l'abadessa Beatriu d'Erill, nomenant procurador de Vallsanta, Ponç Canyonot, canònic de Solsona. Es nomena procurador per cobrar la deixa testamentària del *milites* Romeu de Montornès, castlà de Guimerà, feta l'any 1366 davant el notari de Montblanc, Ramon de Boncasa, la qual fou establerta en 2000 sous barcelonesos de tern, per a la celebració de misses conventuals i processons per l'ànima del difunt.

La seva esposa Mateua —vídua— fa una deixa de 12.000 sous per al seu fill i nebot Guillem de Montornès, amb la clàusula que si morien sense descendència la deixa havia de servir per obrar un dormitori sagrat en el convent amb la condició que s'hi havia d'esculpir i pintar l'escut de Romeu

332 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 45.

333 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 39.

334 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 45.

335 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 45.

de Montornès. L'hereu moria sense descendència el 1372 i l'abadessa nomenava procurador per cobrar la deixa testamentària a favor del convent de Vallsanta.

El document anomena una llista de monges existents a Vallsanta, el 1373, amb els seus corresponents càrrecs monacals, que reproduïm amb el mateix ordre amb què es van escriure en l'instrument de procura:

- Beatriu d'Erill (abadessa).
- Tomasa de Montagut (priora).
- Sibil·la de Rocamora (sotspriora).
- Francesca de Castre (filla del senyor de Guimerà).
- Blanca de Boixadors (cantora).
- Agnès de Riudefoix (mestra de novícies).
- Constança de Montoliu (sagrystana).
- Brunicendis d'Ivorra (cambrera).
- Saurina de Tous.
- Sibil·la d'Alentorn (sotscantora).
- Beatriu de Cervià.
- Agnès de Mur.
- Brunicendis Perola.

1388 – Document de translació de les clàusules del testament del noble Ramon Roger d'Ortal, feta per la seva muller, Tomasa de Guimerà, que institueix una fundació sota l'advocació de Sant Honorat, en la capella de Sant Miquel de Vallsanta. Fa una dotació econòmica de 20.000 sous barcelonesos, amb 400 sous censals —anuals—, per tal que un prevere celebri misses per l'ànima nostra. Institueix que en cas de morir sense hereus reverteixi al seu germà Gispert de Guimerà i als seus hereus (Arxiu parroquial de Guimerà. *Llibre Vell dels Beneficis*).

1388 – Plet contra el comanador de Granyena per unes propietats que Jaume I el Conqueridor havia donat a les monges de Vallsanta, prop del —riu— Cercavins. En el plet consten, com a demandants, l'abadessa Beatriu d'Erill, Aldonça de Castre, Caterina Roqueta...³³⁶

336 PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". Pàg. 40.

1392 – Acta de congregació del capítol del monestir de Vallsanta, de l'orde del Cister, sota el mandat de la venerable sotspriora, Sibil·la d'Alentorn, regenta del monestir per absència de la priora i la vacant de l'abadessa, Beatriu d'Erill, per defunció. El capítol ha deliberat i, per unanimitat, ha elegit abadessa Aldonça de Castre, filla del noble Felip de Castre, senyor de la Baronia de Peralta, Seruça i Guimerà, territori seu on hi ha el monestir de Vallsanta. Ha estat elegida per l'edat avançada i en dispensa de naixement apostòlic obtingut en l'orde on professa, amb la regla i els oficis ben instruïts per governar suficientment el monestir. El capítol prega als pares abats de Poblet i Santes Creus que autoritzin i confirmin l'elecció de la nova abadessa, Aldonça de Castre, de trenta-sis anys. Signen com a testimonis Pere Bosch, degà de Tàrrrega i Antoni d'Aguló, de Guimerà.

1393 – Acta de congregació del capítol del monestir de Vallsanta, datada el 20 abril, on l'abat Oddo, del monestir de Calerio, diòcesi de Pisana, com a visitador i reformador del Cister, amb autoritat del capítol de l'orde, en els regnes d'Aragó, Castella, Portugal i Navarra, expressat en llengua occitana, visita personalment el monestir de Vallsanta. El document explicita que ha trobat vacant l'abadiat per la mort de la noble Beatriu d'Erill, última abadessa del monestir, llicenciant de *facto*, la necessitat d'una elecció i concòrdia en elegir abadessa i pastora a Aldonça de Castre, filla del noble Felip de Castre, senyor de les baronies de Peralta, de Serusa i de Guimerà, territori on és situat el monestir de Vallsanta. Les monges expressen com el visitador dicta confiança i dóna fe de l'instrument públic rebut pel notari. Atès, també, pel Papa amb la seva butlla sigil·lada que dispensa l'elecció de l'abadessa per edat avançada d'aquesta. El document matisa que no menys s'ha considerat que l'electa abadessa és filla de noble nissaga i que els seus parents han fet molt bona obra en aquest monestir de Vallsanta. S'espera que sigui confirmada l'elecció pel règim del monestir, tant espiritualment com temporalment.

Foren testimonis de l'acte de confirmació de l'abadiat, Aldonça de Castre; Bernat Galceran de Pinós, senyor del lloc de Guimerà; Pere de Castre, fill seu, i mossèn Dalmau de Queralt, en representació familiar. L'elecció ha estat avalada per l'abat de l'orde, Oddo i pel frare Bernat, mestre en teologia facultativa del monestir de Vallbona. El notari llegeix una carta de la comissió del capítol general de l'orde, de l'abat cistercenc Jacob, de l'any 1390, professor de teologia sacra, on dicta les regularitats i les condicions dels estatuts de l'orde que el frare Pere de Onyaco, monjo del monestir de Grande Silve, de l'orde cistercenc a Tolosa ha expressat humilment i devota als monestirs de Valldonzella, diòcesi de Barcelona; al monestir de Sant Hilari i de Vallbona, diòcesi lleidatana, i al monestir de Lacinie, de València. Sembla ser que ara li toca el torn al monestir de Vallsanta. Relació de monges presents en el capítol de 1393:

- Sibil·la d'Alentron (sotspriora).
- Saurineta de Castellaulí.
- Sibil·la de Bosch.
- Sibil·la de Muntsonís.
- Beatriu de Vallmoll.
- Elionor de Montmajor.
- Blanca de Concabella.
- Isabel de Concabella.
- Teresa Bergadana.

1394 – Legat de GERALDA CANYELLES, a les monges de Vallsanta d'un vel negre —les monges de vel negre o *velnegrades* són les professes de vots solemnes— perquè preguin Déu en sufragi per la seva ànima.³³⁷

1403 – Document de confirmació d'innocència redactat davant notari, pel fet de trobar-se el 27 de març al matí, arrecerada a la porta exterior de la vila una criatura acabada de néixer. Fruit de la relaxació monacal es va sospitar que podria procedir de Vallsanta. A instància de l'abadessa

Aldonça de Castre es va procedir a obrir un procés per aclarir la veritat, del qual se'n va aixecar acta i es reafirmà la bona disposició i honestedat de les monges. Les monges foren inspeccionades íntimament per tres dones dignes i fidels de Guimerà, Sibil·la, Elissendis i Francisca. Foren testimonis discrets Antoni Ferrari i Arnau Minguella, prevere de Guimerà (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Jaume Albert*). En aquell moment eren monges de Vallsanta:

- Aldonça de Castre (abadessa).
- Caterina Roqueta.
- Violant de Josa.
- Beatriu de Vallmoll.
- Caterina de Castellolí (Castellolí).
- Isabel de Castellolí (Castellolí).

1403 – Document de trasllat, data el dia 21 de desembre, on l'abadessa Aldonça de Castre, manà el trasllat del convent i llurs religioses al santuari de la Bovera —antic convent cistercenc— atès que han mort diverses monges a Vallsanta a causa d'una epidèmia greu, de la qual la comunitat quedà reduïda a:

- Aldonça de Castre (abadessa).
- Brunissendis Perola (priora).
- Beatriu de Vallmoll (sagrystana).
- Caterina de *Castellaulí* (Castellolí).
- Caterina Roqueta.

1405 – Testament de Sibil·la de Castellet, esposa de Ponç de Castellet, habitant de la parròquia de Maçanet, diòcesi de Girona, trobant-se dèbil de salut en el monestir de Vallsanta, a 24 de setembre de 1405. Elegeix marmessors Blanca de Castellet, filla seva i a Joan de Castellet, nebot seu. Fa una deixa de 500 sous barcelonesos de tern per a la seva ànima, per la extremunció, sepultura, novena i *capudanni* bona i honorífica en l'església i cementiri del monestir de Santa Maria de Vallsanta. Dóna 500 sous a la seva honorable filla Francesca de Castellet, abadessa de Vallsanta. Deixà dos

³³⁷ PIQUER JOVER, Josep J. "Nova informació de Vallsanta". *Recerques Terres de Ponent...* Pàg. 40.

sous a l'obra de l'església de Santa Maria de Guimerà, a la Bovera i a l'obra de l'hospital de Guimerà.

1408 – Contracte d'arrendament entre l'abadessa Francesca de Castellet i Pere Giner, habitant de Guimerà, amb el consentiment de tot el capítol de les monges del monestir. Segons les rendes del convent, aquest rebia anualment 2.044 sous, 4 diners, 58 mitgeres de blat i 10 gallines. Pere Giner promet donar anualment 150 florins d'or, 65 mitgeres de forment —mesura de Tàrrega— i 65 sesters de vi —mesura de Guimerà—, com a preu d'arrendament de totes les terres i rendes, excepte les que es reserva en el contracte. Pere Agulló, prevere de Vallfogona, era el procurador del monestir i el rector de Guimerà; Jacob Torres, el testimoni, i Pere Fuster, el procurador del noble Galceran de Pinós, senyor de Guimerà (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Joan Daude*).

El document anomena les següents monges en el convent de Vallsanta:

- Francesca de Castellet (abadessa).
- Sibil·la de Montsonís (priora).
- Catarina de *Castellaulí* (Castellolí) (sagrystana).
- Caterina Roqueta.
- Beatriu de Vallmoll.

1412 – Document, datat el 25 d'abril, que aporta informació sobre les esmentades activitats econòmiques del monestir de Vallsanta. En concret, mitjançant aquest text notarial, l'abadessa i altres monges, en nom de tot el monestir, alliberaven Bernat de Clasquerí, comanador de l'Ametlla, i els jurats i prohoms d'aquest lloc, de totes les obligacions que poguessin tenir relació amb l'arrendament d'un desè de tots els fruits i grans que es collissin al lloc i el terme de l'Ametlla. Com a contrapartida, les monges rebrien la quantitat de 87 sous i 6 diners. Aquest arrendament havia estat pactat per un període de quaranta anys i s'havia convingut que comencés el primer dia de gener de 1399.

Francesca de Castellet, abadessa, i altres monges, del monestir de Vallsanta, en nom de tota la comunitat, a canvi de 87 sous i 6 diners, deslliuren Bernat de Clasquerí, comanador de l'Ametlla, i els jurats i prohoms d'aquest lloc, de totes les obligacions que puguin tenir en relació amb l'arrendament d'un desè de tots els fruits i grans recollits al lloc i el terme de l'Ametlla, fet a l'abadessa de l'esmentat monestir i altres creditors. Altres persones esmentades al document: Bernat de Clasquerí, comanador de la comanda hospitalera de Cervera i l'Ametlla;³³⁸ Llorenç de Castellet, canonge infermer del monestir canònic de Solsona;³³⁹ Berenguer Gençana, de Guimerà, Antoni Clarà, de Guimerà. El document anomena les següents monges en el convent de Vallsanta:

- Francesca de Castellet, abadessa.
- Sibil·la de Montsonís, prioressa.
- Caterina Roqueta.
- Blanquina de Concabella.
- Beatriu de Vallmoll.
- Caterina de Castellolí (Castellolí).

1412 – Acta de la congregació capitular convocada l'11 de desembre, a l'església de Santa Maria de Vallsanta, en presència del comissari benedictí, Jacob de Saborito, prevere de l'església de Sant Esteve de Baga, actuant com a notari. Proposta de la honorable senyora Sibil·la de *Munsonis* —Montsonís, priora del monestir, per al càrrec d'abadessa de Vallsanta, ja que l'honorable abadessa Francesca de Castellet ha estat traslladada al monestir de Santa Engràcia de *Gayda* —Saidia— extramurs de València

338 Bernat de Clasquerí fou comanador de la comanda hospitalera de Cervera i l'Ametlla des de l'any 1408 al 1417. Més informació dins Joaquim MIRET I SANS. *Les cases de templers y hospitalers en Catalunya*, 1910. Pàg. 522.

339 Llorenç de Castellet, l'any 1432, quan era abat del monestir de Solsona, fou desafiat per Joan Ramon de Cardona. El motiu al·legat era que l'abat havia ocasionat alguns greuges i enuigs a determinats parents i amics del desafiator. Més dades a Josep M. LLOBET I PORTELLA, "Escrips hostils contra persones de Cervera (segles XV i XVI)", *Miscel·lània Cerverina*, 7 (1991). Pàgs. 59-75.

—fundat per Vallbona l'any 1268— (Arxiu parroquial de Guimerà). Aquest document és interessant perquè reflecteix una activitat religiosa del monestir, a nivell de translació del factor humà, en sentit d'ordinació i de teologia conventual. El document també enumera les monges existents en aquell any de 1412:

- Sibil·la de *Munçonis* (Montsonis) (abadessa).
- Caterina Roqueta.
- Beatriu de Vallmoll.
- Blanca de Concabella.
- Caterina de *Castellolí* (Castellolí).
- Aldonça de Guimerà.
- Isabel de Concabella.
- Francisca de Concabella.

1436 – Inventari de béns del monestir de Santa Maria de Vallsanta, a expenses de Pere Giner, batlle de Guimerà, per manament de Magdalena de Castre i Elionor de Castre, senyores de Guimerà, per a la conservació dels béns del monestir. Foren testimonis de l'inventari, Vicenç Caps, prevere de Guimerà i [Bn] —Bonaventura— de Bergadà, com a procurador del monestir. S'enumera tots els béns existents i es desprèn que en aquell moment existia en el monestir: una cuina, un porxo, una sala —gran—, en la casa pujant a la gran, en la cambra major, en la recàmara, en el rebost, en el pati del forn, en el pastador, en la cambra del cap de la gran, en la recàmara —posterior—, en el celler, en l'església, en la casa de les gallines (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Pere Salat*). És interessant per la descripció de les dependències comunitàries que existien en el monestir, a exempts de les cases particulars de les monges situades al clos de Vallsanta, del qual es desprèn que la senyoria de Guimerà no pot reclamar ni inventariar les coses particulars de les monges. Cal preguntar-se quin concepte de propietat es tenia sobre el monestir i llurs béns, des de l'òptica dels senyors feudals.

1450 – Document de restitució de la dignitat abacial — primitiu ésser— a l'abadessa de Vallsanta —Tomas Guiu—, que havia estat destituïda. A instàncies de la senyora Magdalena de Castre, senyora del castell de Guimerà, va lliurar una carta a l'abat de Santes Creus perquè es rehabilités la dignitat de l'abadessa de Vallsanta, el 10 de desembre de 1450 (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Francesc Torroja*).

1461 – Acta de la congregació capitular del monestir de Vallsanta, instada per l'abadessa Eulàlia Ollera, les monges Catarina Rabolla, Beatriu d'Aguilar i Joan Corbella, procurador del monestir, per tractar sobre la precarietat de les rendes del monestir, arribant-se a empenyorar un frontal d'argent (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Guillem Tarragó*).

1511 – Acta de congregació del capítol, instat per l'abadessa, Isabel Mercera, per tal de posar remei a l'ànima de la Saragossana que llegà el càrrec d'abadessa. El capítol ven a Jerònima Comelles, "escolana-novícia" i monja de Vallsanta, una cambra —casa— que era de la Saragossana, per 14 lliures i 15 sous, amb els quals ja han comprat un calze d'argent (Arxiu parroquial de Ciutadilla. *Manual notarial de 1509-1514*). Aquest document és interessant perquè deixa entreveure que a Vallsanta les cases particulars de les monges es compraven i es venien amb consentiment del capítol del monestir. El benefici de la venda devia quedar per al monestir. Relació de monges de Vallsanta l'any 1511:

- Isabel Mercera (abadessa).
- Martina Rossell.
- Constança Vilanova.
- Violant Cerviana (Cervià).
- Beatriu Pellicera.
- Isabel SantJordi.
- Jerònima Comelles.

1514 – Capitulació feta per Maria d'Esplugues, escolana-novícia del monestir i Jaume Capdevila, fuster i mestre de

cases de Ciutadilla, sobre l'obra d'una cambra —casa— que li ha de fer a Maria d'Esplugues al clos de Vallsanta. La nova casa s'ha de bastir al costat de la casa de Jerònima Comelles, la qual ha de tenir 20 pams d'amplada. La capitulació especifica totes les característiques estructurals que ha de tenir la nova casa, les quals ha de ser "[...] igual que la cambra de la senyora Lluïsa [...]". Remarquen que el mestre de cases i fuster han de fer les portes amb tancadures —panys— i claus. És molt interessant aquest document, perquè ens dóna a entendre com eren les cases on vivien les monges, en solitari —no en comunitat—, atès que tancaven les portes amb pany i clau, amb la qual cosa obtenien una certa intimitat personal. A més, el document ens dóna a entendre que el prototip de casa de les monges de Vallsanta tenia un preu estipulat, en 1514, de 30 lliures i 6 sous (Arxiu parroquial de Ciutadilla. Manual notarial de 1509-1514).

1539 – Acta capitular del monestir, on Isabel de Riglos, abadessa del convent de Vallsanta, de l'orde de Sant Bernat, diòcesi de Tarragona, en madur consentiment i de certa *scientia*, i amb major cautela amb l'expressa autoritat, estimació, aprovació, ratificació i confirmació; del molt il·lustre reverent abat de Poblet, del mateix orde de Sant Bernat.

Autoritzat per Seu apostòlica decreta haver rebut i testificat, per Francesc Pontes, notari públic de la vila de Tàrrrega, el 13 d'agost de l'any 1539, que es llegeix en procés, foli 154, estableix en emfiteusi, concedit al noble Bernat de So, senyor de Talavera i Pavia, tota aquella quadra dita vulgarment Rocamora; amb totes les seves terres, camps i vinyes i demes possessions i drets, amb un cens de 10 mitgeres i dos punyeres de forment que després fou mudat i reduït a 18 quintàs i 10 quarteres de blat —mesura de Tàrrrega— com es llegeix en el foli 139, amb els capítols i les clàusules.³⁴⁰ Relació de monges de Vallsanta l'any 1539:

340 HERNÁNDEZ PALMÉS, Antoni. Documents inèdits sobre els monestirs de Vallsanta, el Pedregal i Sant Hilari. *El monestirs cistercencs a la vall del Corb*. Grup de Recerques de les Terres de Ponent. 1989. Pàg. 135.

- Isabel Riglos (abadessa).
- Isabel Santjordi.
- Eleonor Plana.
- Jerònima Comelles.
- Maria Sesplugues.
- Joana de Copons.
- Isabel Lloraga (Llorac).

1540 – Document de procura, datat a 1 desembre, on Margarida Marçala, priora i procuradora d'economia de la comunitat de monges del monestir cistercenc de Vallsanta, cedeix a Berenguer Rossell, de Cervera, la casa que el monestir té al carrer Barcelona a Cervera, amb la condició de satisfer anualment al monestir 8 sous, pagadors el dia de Nadal. D'altra banda, reconeix que el susdit Berenguer Rossell ha donat, com a entrada, un parell de perdius (*Protocols Notaris Cerverins*).³⁴¹

1540 - Document de procura, datat a 1 desembre, on Margarida Marçala, priora i procuradora d'economia de la comunitat de monges del monestir cistercenc de Vallsanta, nomena procuradors substituïts seus a Francesc Martí, Joan Cortés i Domènec Plana per tal de cobrar, durant el dia de la Mare de Déu del mes d'agost de cada any, 12 lliures, 6 sous i 4 diners a Antoni de So, senyor de Talavera i 100 sous a mossèn Foixà, de Boixadors (*Protocols Notaris Cerverins*).³⁴²

1540 - Document de procura, datat a 9 desembre, on Francesc Martí, prevere de Cervera, procurador substituït de Margarida Marçala, priora i procuradora d'economia de la comunitat de monges del monestir cistercenc de Vallsanta, reconeix deure a Antoni Ratera, de Cervera, en nom de l'esmentada comunitat, 13 mitgeres de blat i promet liquidar

341 LLOBET PORTELLA, Josep M. "Quatre documents de l'any 1450 relacionats amb el monestir de Vallsanta". Revista *Urtx*, Museu comarcal de Tàrrrega-Urgell. Núm. 20, 2007. Pàg. 120.

342 LLOBET PORTELLA, Josep M. "Quatre documents de l'any 1450 relacionats amb el monestir de Vallsanta"... Pàg. 122.

aquest deure el proper mes de setembre (*Protocols Notaris Cerverins*).³⁴³

1540 - Document de procura, datat a 9 desembre, on Francesc Martí, prevere de Cervera, procurador substituït de Margarida Marçala, priora i procuradora d'economia de la comunitat de monges del monestir cistercenc de Vallsanta, cedeix a Antoni Ratera de Cervera, en nom de l'esmentada comunitat, i per tal de pagar-li 13 mitgeres de blat, els drets que té la susdita comunitat sobre un censal pagador de la universitat i els habitants de Talavera.

Mesos després, Bernat Saportella, de Granyena, procurador de l'abadessa i la comunitat de monges del monestir cistercenc de Vallsanta demanen a Antoni Ratera que, a partir de l'import del censal mencionat, respongui de la quantitat de 48 sous davant Pere Ferriol (*Protocols Notaris Cerverins*).³⁴⁴

1547 – Document de capitulació, pacte i concòrdia, datat el 10 de gener, entre l'abadessa, Elionor Plana, i les monges de Vallsanta amb el flassader, Jaume Pons, de la vila de Cervera. Les religioses arrenden a Jaume Pons tots els fruits, rendes, delmes, censos, parts d'esplets, terres cultes i incultes que pertanyen al monestir, per tres anys, fins a darrers d'abril de 1550. També li arrenden el molí fariner per 10 mitgeres de forment, el delme del forment, mestall, ordi, mill, sègol, civada, cànem i safrà que el monestir rep de la quadra de Vallsanta. Aquesta part del document és interessant perquè ens apropa a la producció agrària que explotava el monestir.

També li arrenden les rendes que el monestir rep d'alguns particulars de la vila Tàrrega; de la universitat de Guimerà; de la quadra de Rocamora, senyoriu de Talavera; de particulars de Ciutadilla; del lloc de la Portella; les rendes que reben del senyor de Maldà; d'alguns particulars de la vila de Verdú; de particulars

343 LLOBET PORTELLA, Josep M. "Quatre documents de l'any 1450 relacionats amb el monestir de Vallsanta"... Pàg. 122.

344 LLOBET PORTELLA, Josep M. "Quatre documents de l'any 1450 relacionats amb el monestir de Vallsanta". Revista *Urtx*, Museu comarcal de Tàrrega-Urgell. Núm. 20, 2007. Pàg. 124.

de Rocafort, de Panella de Vilanova de la Barca i Nargó de Cobrins; així com tots els capbrevaran de nou. Aquesta part del document és interessant perquè ens apropa a l'àmbit territorial de les seves rendes.

El document també recull el repartiment de les rendes pagades per Jaume Pons, on l'arrendador repartirà les rendes contractades en porcions, a cada una de les monges i l'abadessa de Vallsanta; donarà a cada monja, cada dia, 36 onzes de pa cuit de forment nou i un partidor de vi bo i suficient, més 40 sous a cascuna; ha de donar a l'abadessa dues punyeres de sègol a la setmana, i mitja a la bossera; ha de donar la meitat de la cendra del forn, de cada setmana, per al servei de les monges; han de donar 4 lliures anuals per a la il·luminació de l'església; han de donar dos ciris per a l'altar major, el dia de la Verge de la Candellera; han de donar cada any, a l'abadessa, en la festa de Tots Sants, dues punyeres d'ametlles i, a les monges, una punyera; l'arrendador ha de plantar i fangar, cada any, 400 mallols perquè el monestir no disminueixi el plantat. Són testimonis del contracte mossèn [Bn] Corbella, prevere beneficiat de la parròquia de Guimerà i Antoni Minguella, castlà del lloc d'Albió. Signen el document Pere Boleda, prevere de la vila de Guimerà i Jaume de la Serra, rector de Peralta (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Jaume Minguella*).

1583 – L'abadessa Anna de Trilla instaura una fundació de dues misses mensuals i una absoluta perpètua, damunt el vas on jaurà i estarà sepultada dita senyora, el qual transfereix a Pere Grasset, reverent de la casa de la Bovera i els seus successors. És dotada amb 4 sous censals de renda —anuals— que li ha de donar Antoni Oliver, pagès de Ciutadilla i el reverent Miquel Copons de Bellpuig. Les abadesses de Vallsanta hauran de vetllar pel compliment de les clàusules i signen com a testimonis Gaspar Boleda, calceter de Guimerà, i Joan Sunyer, pagès habitant a Vallsanta (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Llorens Ferré*).

1589 – Document de clausura del monestir de Vallsanta, datat el 29 de maig, on el molt il·lustre reverent Francesc de Oliver i de Boteller, abat del convent de Nostra Senyora de Poblet, vicari general de l'orde de Sant Bernat, visitador i reformador de tots els convents, tant de monges com de religiosos en els regnes d'Espanya, creat pel reverendíssim Edmund de la Croix, general de l'orde de Sant Bernat, dicta: "en dit nom fundà ofici d'unió del monestir de Vallsanta amb lo convent de nostra senyora del Pedregal, situat prop les muralles de la vila de Tàrrega, junt amb tots els drets, rendes, emoluments i rèdits d'aquest, com, efectivament, foren aportades les monges de nostra senyora de Vallsanta al de nostra senyora del Pedregal, per les causes i raons deduïdes en un acte fermat i testificat en poder de Salvador Mir, notari de la vila de Tàrrega", foli 110.³⁴⁵

1589 – Acta de reclamació d'una deixa a Vallsanta, de la qual foren testimonis Bartomeu Ferrer, rector de Guimerà; Joan Castanyer i Antoni Capdevila, pagesos de Guimerà, i Andreu Martínez, jurat de Ciutadilla. S'instà al reverend, Magí Pallerols, prevere de Guimerà, com a assessor econòmic dels beneficis de Vallsanta, que faci efectiva la lletra de reclam que el vicari general de Tarragona reclama de les 7 lliures i dels 10 sous de pensió del benefici de Sant Honorat de l'església de Vallsanta, el qual, des de fa molts anys, es lliurava al capellà de la Bovera pels oficis al monestir. S'instà que es continués fent com era costum, encara que les monges de Vallsanta hagin estat traslladades al monestir del Pedregal per ordre del visitador general (Arxiu parroquial de Guimerà. *Manual de mossèn Bartomeu Ferrer*).

1590 – Capitulació entre Bernat de Guimerà, senyor de Ciutadilla i Francesc Miqueló, a qui cedeix per tres anys l'administració de l'ermita de la Bovera i l'església de Vallsanta. Com diu Montserrat Vime, les poques monges que quedaven al monestir havien marxat l'any anterior.³⁴⁶ En els tractes,

entre Miquel Barceló i Bernat de Guimerà, el document enumera tots els títols del senyor de Ciutadilla: Bernat de Guimerà de Relat i d'Abella, senyor del castell i terme de Ciutadilla i del terme de la Bovera i quadra de Vallsanta. Interessa veure que hi ha moviments d'arrendaments i canvis en la propietat del senyoriu del lloc de Vallsanta.

1591 – Document de concòrdia, sense data exacta, entre Pere Galceran de Castre i de Pinós, vescomte d'Évol, i Bernat de Guimerà de Relat i d'Abella, senyor de Ciutadilla, amb la intervenció de l'abat de Poblet. La concòrdia estableix que Bernat de Guimerà ven al vescomte d'Évol tot el terme de la Bovera, juntament amb les cases i la propietat de Vallsanta; la jurisdicció civil i criminal; la quadra i el delmari de Vallsanta; el molí fariner que és a l'heretat de Vallsanta amb tots els emprius, aigües i altres drets; els censos, els drets dominicals i les rentes que pertanyen a la casa i terme de la Bovera i quadra de Vallsanta.

També s'estableix que els termes del lloc corresponents a la compra siguin compresos en el terme de Guimerà, amb la Bovera i Vallsanta. El preu de la compra-venda i concòrdia es fixa en 2.583 lliures.³⁴⁷

El document resta en poder dels notaris, Salvador Mir, de Tàrrega, i Onofre Blanquer, de Montblanc. Els notaris adverteixen que es tracta d'un esborrany.

1594 – Contracte d'arrendament, entre Anna d'Aragó, vescomtessa d'Évol, i Joan Gavaldà, per la cura del monestir de Vallsanta i llurs dependències monacals, amb la condició de fer foc a totes les cases de la clausura. Tenir cura, a més de totes les teulades de les cases de les monges, del monestir i de l'església, amb els ornaments i tots els altars.

Anna d'Aragó era tutora del jove Gaspar de Castre i de Pinós, senyor de la vila i Baronia de Guimerà, així com procuradora de Jerònim Desprats, donzell domiciliat a Barcelona que també era curador del monestir de Vallsanta, segons document de procura en poder de Miquel Sellés, notari reial.

³⁴⁵ HERNÁNDEZ PALMÉS, Antoni. *Documents inèdits sobre els monestirs de Vallsanta, el Pedregal i Sant Hilari...* Pàg. 136.

³⁴⁶ VIME BACARDÍ, Montserrat. *Ciutadilla. El castell...*, op cit. Pàg. 34

³⁴⁷ VIME BACARDÍ, Montserrat. *Ciutadilla. El castell...*, op cit. Pàg. 35

L'arrendament va englobar tot el recinte funcional de Vallsanta, des de les cases del clos de clausura de les monges fins a la séquia de reg sobre el monestir —al nord. L'arrendament fixa un pagament de 3 lliures anuals pagadores el dia de l'Assumpció de nostra Senyora (Arxiu parroquial de Guimerà. Manual de mossèn Bartomeu Ferrer).

1618 – Document de transferència de la quadra de Rocamora, datat el dia 1 de desembre, on l'il·lustre Francesc Virgili, bisbe de Lleida, comissari diputat per la Congregació de Cardenals y Seu Apostòlica, en dit nom, uní i reuní el convent de nostra senyora del Pedregal al de Sant Hilari de Lleida, on, efectivament, foren aportades les monges, juntament amb totes les rendes, rèdits i emoluments de dit convent del Pedregal al de Sant Hilari de Lleida, com més llargament és de veure en un acte rebut i testificat, dia 1 de desembre de 1618, en poder de Gispert, notari de públic de Lleida, en procés, foli 124; on segueix que aquest convent de Sant Hilari succeí en tots els drets i béns del convent de nostra senyora de Vallsanta i del cens i senyoriu de la quadra de Rocamora.³⁴⁸

CONSIDERACIONS FINALS SOBRE L'ESTUDI DELS DOCUMENTS DE VALLSANTA

Sobre els documents de Vallsanta, conservats i relacionats breument en aquest apartat, han estat objecte d'una acurada revisió de les anteriors descripcions d'alguns documents en concret. Per tant, revisar novament els documents ens ha permès incloure informació que havia passat bastant desapercebuda en la historiografia de Vallsanta. En general, ens permet, doncs, visualitzar millor la gestió administrativa del monestir. Per aquest motiu hem volgut posar èmfasi en el propi document, no com a font històrica de fets ocorreguts, sinó com a part activa de la mateixa història del monestir. Ja que el document en si, a més de parlar-nos de les abadeses

i monges, a través de la seva tipologia i característiques documentals, ens parla de les disposicions administratives que pren el capítol del monestir.

Amb tot, encara que només s'han conservat alguns documents —pocs— del que suposem —en el seu dia— un important arxiu monacal de Vallsanta, són prou diversos com per donar-nos una idea bastant clara de com s'estructurava administrativament i econòmicament el monestir. En conjunt, podem entendre més bé l'obra de certes abadeses de Vallsanta i les seves vicissituds econòmiques i socials:

AGNÈS DE GUIMERÀ és l'abadessa de la transició, entre la Bovera i Vallsanta, i el document de procura de 1246 ens dóna fe dels inicis del monestir cistercenc a la vall, però també, ens deixa entreveure en aquestes dates, de 1246, que els Timor ja es relacionen amb Vallsanta molt abans que Geraldona de Timor, el 1279, fes una deixa testamentària per a la creació d'una capellania a l'església de Santa Maria de Vallsanta.

ELVIRA D'AGUDA és una abadessa fins ara desconeguda que mercès a l'historiador Jaume Torres, que trobà dos documents de procura fins ara inèdits, de 1266 i 1267, així com també, mercès al Dr. Llobet Portella que n'ha transcrit els documents, hem recuperat una part perduda de la història de Vallsanta. Precisament la que ens parla de la dignificació sacerdotal de dos clergues que a partir d'aquelles dates es vinculen al servei del monestir de Vallsanta.

Els documents compresos entre 1343-1345 ens apropem al moment de l'obra constructora de les capelles gòtiques — en forma de fals creuer— al centre de la nau de l'església. Ens apropem, també, a la figura de l'abadessa constructora del gòtic per excel·lència, **BERENGUERA D'ALEMANY**, qui comptarà, a més, amb el suport d'una gran priora, Sibila de Boixadors. Totes dues doten el monestir de Vallsanta de la plenitud del nou estil gòtic, de l'expressivitat artística i de les manifestacions del poder feudal més significatives. A més, en aquest abadiat és dóna una activitat administrativa de cobrament de rendes força important, necessari alhora, per poder duu a terme una política constructora.

348 HERNÁNDEZ PALMÉS, Antoni. *Documents inèdits sobre els monestirs de Vallsanta, el Pedregal i Sant Hilari. El monestirs cistercencs a la vall del Corb*. Grup de Recerques de les Terres de Ponent. 1989. Pàg. 135.

Si el període de l'abadessa Berenguera d'Alemaný és adminis-trativament important, el període abacial de **BEATRIU D'ERILL** és simplement i senzilla, un període administratiu per excel·lència. És l'abadessa de l'era post-construcció gòtica, entre 1365 i 1392, on, a part de controlar les rendes i l'economia del monestir, ha de fer front a la reparació estructural de l'obra de l'església de Santa Maria de Vallsanta, com a conseqüència de l'obertura de les parets de la nau, per encabir-hi les capelles gòtiques que causaren un problema estructural greu. Beatriu d'Erill és una continuista en el control de les rendes del monestir i una reparadora de l'obra de l'església de Santa Maria de Vallsanta.

Amb la mort de Beatriu d'Erill es produeix una situació inversemblant en la història de Vallsanta, el càrrec d'abadessa queda vacant durant un temps, i assumeix el control la priora Elisenda d'Espès, l'any 1392. A quin fet es deu aquesta recança? Per què no s'escull una nova abadessa? És molt significatiu veure la relació sociopolítica que es desprèn del document capitular, de 1393, sobre el nomenament de la nova abadessa: **ALDONÇA DE CASTRE**. El document explicita que s'elegeix per dispensa d'edat, amb llicència papal, amb un elenc de representants abacials cistercencs de primer ordre, amb un elenc familiar molt significatiu i, sobretot, per la trajectòria de la nissaga dels Alemaný i Castre, com a benefactors del monestir de Vallsanta, des dels seus orígens. Es percep, doncs, una manipulació del poder local en l'elecció de la nova abadessa. Amb tot, Aldonça de Castre i d'Alemaný no té un abadiat fàcil, atès prompte ha de fer front a una epidèmia greu, el 1403, que causà estralls en la comunitat de religioses i les obligà a traslladar-se al vell monestir del cim de la Bovera. Desconeixem si Aldonça va morir a causa de l'epidèmia iniciada l'any 1403.

L'abadiat de **FRANCESCA DE CASTELLET** se'ns presenta certament, ambigu. Succeeix a una abadessa de gran nissaga, Aldonça de Castre. A Francesca ja la trobem al davant de la comunitat en 1405. En el seu breu període abacial es donen diversos fets significatius: la deixa testamentària de la seva mare, Sibil·la de Castellet, que es desplaçà fins a

Vallsanta per morir al costat de la seva filla, l'abadessa del monestir; Francesca de Castellet signa el primer contracte —conegut—d'arrendament de les rendes i propietats del monestir, esdevenint un canvi de model econòmic molt substancial; finalment el seu trasllat a un altre monestir, el 1412, seguint l'orla expansionista de la nissaga del Castellet.

Entren en joc abadesses de menor rellevància social, i pels documents, es desprèn que s'inicia un període d'estancament i posterior decadència del monestir. Es fa inventari dels béns del monestir el 1436; es destitueix i, posteriorment, es torna a restituir a l'abadessa **TOMASA GUIU**, el 1450; el 1461 es reuneix el capítol per parlar de la precarietat del monestir sota l'abadiat d'**EULALIA OLLERA**. Som a les portes de la Guerra Civil Catalana i el país no està en el seu millor moment.

A primeries del segle XVI sembla que la situació es redreça i trobem documents de compra-venda de cases o cambres de les monges, al clos de Vallsanta. Ara, sembla ser que l'activitat constructora se centra en les cases de les monges i el clos de clausura, així com en l'explotació agrícola del monestir. Aquests documents són interessants perquè ens descriuen amb precisió l'estructura de les cases de les monges, a primeries del segle XVI, en temps de l'abadessa **ISABEL MERCERA**. Mentre que la resta d'aquest segle, en temps de l'abadessa **ISABEL RIGLÓS**, els documents fan èmfasi en l'arrendament de les rendes i propietats del monestir, especialment a la vila de Cervera. També el 1539, en temps d'aquesta abadessa, es permutà el senyoriu de la quadra de Rocamora per un cens anual (tema que portarà una futura disputa per la propietat de la quadra i els seus drets, amb el senyor de Talavera, quan el monestir de Vallsanta ja està finit el 1618). El 1547 l'abadessa **ELIONOR PLANA** fa un document d'arrendament de les rendes i propietats del monestir, a Jaume Pons, molt complert i molt interessant en qüestió, d'explotació i de diversitat agrícola.

En els moments finals del monestir, a l'abadessa **ANNA DE TRILLA**, li queda temps per instaurar, l'any 1583, una fundació de dues misses mensuals i una absoluta perpètua, damunt el vas on

jaurà i estarà sepultada. El 1589, i sense abadessa al monestir, el document ens indica que les darreres monges, Jerònima Salvany, Jerònima Vives i Àngela Vall-Ilebrera ja han marxat al monestir del Pedregal, prop de la vila de Tàrraga.

El 1591 és una data crucial per a la història del monestir de nostra senyora Santa Maria de Vallsanta, el senyor de Ciutadilla, Bernat de Guimerà ven les propietats de la Bovera i Vallsanta, a Pere Galceran de Castre, senyor de Guimerà. En 1594, Anna d'Aragó, senyora de la vila de Guimerà —vídua—, signà un contracte amb Joan Gavaldà, perquè aquest tingui cura de totes les dependències del monestir de Vallsanta.

L'any 1589 amb el trasllat de les monges de Vallsanta, al monestir del Pedregal, amb elles es trasllada l'arxiu monacal. El 1604, les monges del monestir del Pedregal també són traslladades, ara, al monestir de Sant Hilari de Lleida, i amb elles l'arxiu de Vallsanta.

El 1718 es traslladen novament les monges, ara al santuari del Patrocini de Tamarite de Llitera. La comunitat de monges es trallada, en plena revolta del 1936, al Santuari del Patrocini a Vallbona i, l'arxiu de Vallsanta, a la Col·legiata de Tamarite de Llitera, on es perd definitivament.³⁴⁹

ANNEX DOCUMENTAL.

[1246] (document pròxim a la fundació de Vallsanta)

*“Sit notum omnibus. Quod na Agnes de Guimera. Dei gratia abbatissa domus Sancte Maria Vallis sancte et coonventus eiusdem domus nobis comissus, cum hoc publico instrumento constituimus te Berengarium Boneti specialem procuratorem tamquam in rem tuam propiam ad petendum. Exigendum et demandandum totam ereditatem legitiman sive farescham et portionem quam contingit aut debat vel potest contingere vel competere Suavem monialem nostram quibuscumque modis in universis et singulis honoribus et possessionibus que fuerunt Guilelmi Timbaldi quoandam patris sui. Cedens super hoc tibi omnia nostra et dicte Suavis loca. Iura. voces et actiones reales et personales. Utiles et directes sive mixtes. Ita quod contra Peretam uxorem quòndam Guilelmi et matrem Suavis moniales nostre et contra Arnaldum Timbaldifilium comunem ipsi Guilelmi et Perete et contra universos alios detinentes honores vel possessiones et bona dicti Guilelmi Timbaldi possis agere. defendere. replicare et excipere et ut omnibus nostris et dicte Suavis. locis.iuribus.vocibus et actionibus in iudicio et extra in curia et extra curia ptomitentes nos sempre ratum et firmum habere quidquid per te super hoc fuerit aliquatenus procuratum et numquam veniemus contra. Actum est hoc X Kalendas februarii anno domini MCCXLVI. Signum Agnetis de Guimerà dicte abbatisse. Signum Elissendis priorisse. Signum Beatricis d’Olugia infirmarie. Signum Ermessendis de Pulcropodio precepticis. Signum Sanctie sacristane. Signum Guilie de Montepavone. Signum Marie de Vilanova. Signum Serene. Signum Guilelme Gayatona cellerarie. Signum Eligendis de Pulcropodio. Signum Dulcie de Balagario subcantricis. Signum Guilelme d’Olugia. Signum Saurine de Pontils. Signum Elicendis de Rocamora. Signum Berengarie de Tallano. Signum Guilelme de Torri. Signum Marie de Ciraria. Signum Elvire de Queralt. Signum Geralde de Ciraria. Signum Cerdane de Borredano. Signum Elissendis de Llorach. Signum Colirane Dertussensis monialum dicte domus que predictaconcedimus et confirmamus. Signum Guilelmo de Lercio. Signum Ferrari de Freixineto. Signum Guilecti. Testis Signum Guilelmi de Rifano presbiteri commorantis in ecclesia Sancti michaelis de Ciutadilla qui hoc precepto dicte Abatisse scripsit die et anno prefixis”.*³⁵⁰

349 DUCH MAS, Joan. *El monestir de Vallsanta a partir de 1589*. Els monestirs cistercencs de al vall del Corb. GRTP, 1989. Pàg. 172-173.

350 RICOMÀ VENDRELL, F. Xavier. Mn. *El monestir cistercenc de Santa Maria de Vallsanta...*, op. cit. Guimerà. 1988. Pàg. 9. Document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Pergamí núm. 1074 del rei Jaume I.

[1. 1266, NOVEMBRE, 10] (document inèdit, transcrit per Josep M. Llobet Portella).

[Al marge esquerre:] Caixó de Bellpuig, 10, número 26. 1266.

Notum sit cunctis quod nos domina Elvira, miseratione divina abbatissa Vallis Sanctae, et Blanca Montis Pavoni, priorissa, et Elvira de Queralt, subpriorissa, et Simona Tergie, secristana, et Elisendis Belli Podii, cantrix, et Elisendis de Lorac, cellararia, et Suau, ostaleria, et Bondia de Acri Montello, porteria, consilio et assensu totius cenobii monasterii supra dicti, damus et concedimus tibi Peregrino Sormati victum et vestitum in dicto monasterio nostro omni tempore vitae tuae, concedentes etiam quod in titulo sacerdotali faciemus te promoveri, sane etiam intelligente, et concedentes quod omnia bona nostra, mobilia et immobilia, sub eodem titulo victus et vestitus tui sint tibi omni tempore obligata. Actum est hoc quarto idus novembris anno Domini M CC LX sexto. Sig+num domine Ervire, abbatissae supra dicte, sig+num Blanche Montis Pavoni, priorisse, sig+num Elvire de Queralt, subpriorissae, sig+num Simone Tergie, sacristane, sig+num Elisendis Belli Podie, cantrix, sig+num Elisendis de Lorac, cellararia, sig+num Suau, ostaleria, sig+num Bondie Acri Montelli, porteria, nos qui hoc iussimus scribi et firmari. Et ego Bernardus, presbyter, qui me pro teste subscribo et meum sig+num impono. Ego frater Petrus de Saletes me pro teste subscribo et meum sig+num impono. Ego Bernardus de Urticis pro teste me subscribo. Ego Petrus Poncius de Castris, clericus, hoc scripsi mandato Bernardi de Urticis, rectoris ecclesie de Guimerano, et hoc sig+num feci.

Volum Urgelli, núm. 31.

[2. 1267, SETEMBRE, 17] (document inèdit, transcrit per Josep M. Llobet Portella).

[Al marge esquerre:] Ídem, núm. 27, 1267.

Pateat omnibus quod nos Elvira, Dei gratia abbatissa monasterii Vallis Sanctae, et Blanca de Muntpahó, priorissa, Elvira de Queralt, subpriorissa, Elisendis de Belpuig, cantor, Simona, sacristana, Elisendis de Lorach, celeraria, Serena, porteria, et Suau, ostalaria, de communi consensu expresso et voluntate totius conventus nostri ante dicti monasterii, per nos et per totum conventum nostrum, praesentem et futurum, concedimus et assignamus titulum vestrum vobis Berardo Elias, clerico, scilicet, ad ordinem subdiaconatus vel diaconatus vel presbiteratus vel alterius ordinis vel ad omnes ordines sacros in nostro monasterio Vallis Sanctae ante dicto. Damus siquidem et assignamus vobis

praedicto Berardo titulum vestrum in dicto nostro monasterio per bonam fidem ad bonum et utilem intellectum vestrum et absque malo ingenio, ut plenius et melius dici vel intelligi potest, ad vestrum salvamentum pariter et profectum et quod possitis promoveri ad omnes praedictos ordines, ut dictum est. Ideo dictum titulum in domo nostra vobis damus pariter et omnino assignamus super bonis omnibus eiusdem monasterii, et nos et dictum monasterium teneamur semper vobis providere in victu pariter et vestitu et aliis vobis necessariis dum vita vobis fuerit comes. Praedictum autem titulum vobis Berardo praedicto damus et assignamus in dicto monasterio nostro ut positus libere ad praefatos ordines promoveri. Et, ad maiorem firmitatem, ego dicta Elvira, abbatissa praedicta, praesentem paginam duxi meo sigilli munimine reborandam. Actum est hoc XV kalendas octobris anno Domini M CC LX septimo. Sig+num Elvira, Dei gratia abbatissae praedictae, sig+num Blanchae de Muntpahó, priorissae, sig+num Elvira, subpriorissae, sig+num Elisendis, cantor, sig+num Simona, sacristane, sig+num Elisendis, celeraria, sig+num Serenae, portarie, sig+num Suavis, ostalarie, praedictarum, quae hoc firmamus et concedimus per nos et per totum conventum ante dictum testesque firmare rogamus. Sig+num de Belloch, sig+num Petri Alqxemi [?], iuvenis, testium firmamenti praedictae abbatissae et Serenae, portariae. Ego frater Petrus de Saletes, publicus notarius Vallis Sanctae, firmamentum accepi praedictae Blanchae, priorissae, et subpriorissae et aliarum praedictarum et meum sig+num apposui. Sig+num Paschalis de Verdú, sig+num Guillemi de Mingela, de Gimerano, testium huius firmamenti. Ego Berardus Elie predictus reputo istum titulum mihi sufficientem. Ego Petrus Mercader, publicus notarius Targe, hoc scripsi et meum signum composui.

Volum Urgelli, núm. 34.

[3. 1267, DESEMBRE, 16] (document incomplet de l'arxiu del Dr. Ripoll)

En 17 kalendas ianuarii 1267, la misma abadesa y monjas firmaron a favor de N. Osor.

Cajón 6, número 448, nunc volumen de Urgel, número 68.

[Al final:] Elisendis de Bellpuig, capiscola o cantora del monasterio de Vallsanta.

[1412, ABRIL, 25] (document inèdit, transcrit per Josep M Llobet Portella).

Arxiu Comarcal de la Segarra, Fons Notarial, Cervera, 18, Pere de Salvanera, Manual, 1412, f. 81v-82r.

Nos Francisca de Castelet, Deo gratia, abbatissa monasterii Vallis Sancte, archiepiscopus Terachone, Sibilia de Muntçonis, priorissa, Caterina Roqueta, Blanquina de Conchabela, Beatrix de Vallmoll et Caterina de Castro Eulino, omnes moniales et conventuales dicti monasterii, convocate et congregatae ad capitulum pro conventu seu capitulo ex hac causa sollempniter facientes et representantes et tanquam maior et sanior pars conventualium dicti monasterii, in camera dicte domine priorisse, que aliquae erat infirmitate corporali detente, ad repulsionem squelle seu campane dicti monasterii, ut moris est, gratis, etc., per nos et dictum conventum absolvemus, diffinimus et remittimus vobis reverendo fratri Bernardo de Clascarino, comendatori de Amigdalo, et iuratis et probis hominibus dicti loci, presentibus et futuris, omnia iura omnesque actiones nobis et dicto monasterio competentes et competere debentia et debentes adversus vos et universitatem dicti loci de Amigdalo et eius singulares ratione videlicet vel occasione arrendamenti abbatisse quondam dicti monasterii et aliis creditoribus dicti loci facti ad XL annos de quodam decimo omnium fructuum et granorum qui conresantur in dicto loco vet eius terminis, qui anni currere inceperunt prima die ianuarii anno a nativitate Domini M^o CCC^o nonagesimo nono, cum instrumento inde confecto in occasione illarum ducentorum solidorum de violario quos dictum monasterium recipiebat anno quolibet super dicto loco certo termino. Hanc autem absolutionem facimus pure, etc., extrahentes, etc., eademque, etc., et cedimus, etc., pro huiusmodi vobis absolutione et diffinitione confitemur nos habuisse a vobis LXXXVII solidos et sex [denarios] barchinonenses terni. Ideo, renuntiamus, etc. Insuper promittimus praedicta habere rata, etc. Ita quod non possimus facere seu instare praedictam aliquam questionem contra vos aut dictam universitatem aliquibus rationibus seu causis usque nunc habitis et sequitis, etc. Ordinetur ut largius poterit ad totum commodum et utilitatem dictorum comendatoris, universitatis et singularium de Amigdalo.

Actum in monasterio de Vallsanta die praedicta.

Testes discretus Laurentius de Castelet, canonicus infirmarius Celsone, Berengarius Gençana, loci de Guimerano, et Anthonius Clarà, habitator eiusdem loci.

